การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง*

Participatory Action Research For Developing the Piloted Curriculum of Geriatric School in Local Government: A Case Study of Soem Ngam Municipality, Soem Ngam District, Lampang Province.

ณัฐพงษ์ คันธรส (Nattapong Kantaros)**
อัมฤตา สารธิวงค์ (Amarita Santivong)***

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหา ความต้องการในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง และ 2) เพื่อสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องอย่างมีส่วนร่วมที่เป็นนวัตกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวมทั้งการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research- PAR) คณะผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการกำหนดแก่นสารจากการตีความ (Thematic Analysis) โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัดเวที และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากการใช้ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเสริมงามเป็นพื้นที่ในการศึกษา

* บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องเพื่อส่งเสริมสุขภาวะอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ (นวัตกรรมการจัดการตนเองของชุมชนด้านผู้สูงอายุ) โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

This Article is presented as a part of research of Development of the curriculum of geriatric school: the Prototype for promoting active healthy aging in Soem Ngam Municipality, Soem Ngam District, Lampang Province. Under Research and Development of innovative self-management of Local communities Project. Scholarship supported by Thai Health Promotion Foundation.

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
(Lecturer Department of Politics and Government, Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University) E-mail. Nattapong.lpru@gmail.com

*** อาจารย์ประจำสาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
(Lecturer Department of Politics and Government, Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University) E-mail. Amarita.s@hotmail.com

Veridian E-Journal,Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปางภายใต้หลักสูตรผู้สูงอายุวิถีคนเสริม หรือ โมเดลโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม ประกอบไปด้วย 3 ด้าน ที่เป็นหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริม ได้แก่

1) ด้านความรู้ การส่งเสริมความรู้ของคนในท้องถิ่นคนเมืองเสริม โดยการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุให้เกิดความสุขและกิจกรรมที่ใช้ความรู้จากปราชญ์ในชุมชนเน้นการให้ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับดูแลสุขภาพ การแนะแนวหรือแนะนำการปฏิบัติตัวของผู้สูงอายุที่ติดสังคม ติดบ้าน หรือติดเตียงเพื่อให้มีสุขภาพที่แข็งแรงได้

2) ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตตำราพื้นบ้าน การทำใบศรี การทำตลาดพื้นบ้าน ในด้านนี้พบว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นตำบลเสริมงามสามารถส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ระหว่างผู้รู้ในชุมชนด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

3) ด้านนันทนาการและสุขภาพการส่งเสริมนันทนาการในชุมชน และการส่งเสริมสุขภาพชุมชนเป็นด้านที่ได้รับความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องผู้สูงอายุ และกิจกรรมเสริมสร้างการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

คำสำคัญ : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่อง, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, เทศบาลตำบลเสริมงาม

Abstract

The article entitled “Participatory Action Research For Developing the Piloted Curriculum of Geriatric School in Local Government: A Case Study of Soem Ngam Municipality, Soem Ngam District, Lampang Province” aimed to 1) study the context, the conditions and the needs to create the piloted curriculum of geriatric school in the areas of Soem Ngam Municipality, Soem Ngam district, Lampang province, 2) create the piloted curriculum of geriatric school based on the concept of participatory action which was considered an innovation conforming to the context of Soem Ngam Municipality, Soem Ngam district, Lampang province, by using qualitative research, together with the use of participatory action research - PAR process. The researcher used content analysis and thematic analysis by gathering the data from the interviews, group discussion, forums, and participant observation, which was considered usage of the community in Soem Ngam Municipality as the study area.

Research found that the piloted curriculum of geriatric school in the areas of Soem Ngam Municipality, Soem Ngam district, Lampang province, under the curriculum of the geriatric people in Soem Ngam way of life or the school model for the seniors of Soem Ngam Municipality consisted of 3 areas as follows.

1) Knowledge referred to knowledge acquisition among the local people in Soem Ngam area by supporting the participation of the elderly with happiness and creating activities which applied knowledge provided by community's philosophers emphasizing all types of existing knowledge in the area including knowledge of health care, advice or guidance for the elderly with social addiction, bed ridden, and homebody stay healthy.

2) Culture and way of life included folk texts, making of Bai Sri, folk marketing which the study in this area revealed that propagation of local wisdom and tradition of the locals in Soem Ngam sub-district could foster relationships of people and relationships among the experts in culture and local wisdom in the community.

3) Health and recreational activities involved promoting recreational activities and developing community health as it was very important, especially the activities created for the elderly and promoting healthcare in the elderly.

Keywords: Participatory Action Research, Curriculum of Geriatric School, Local Government, Soem Ngam Municipality.

บทนำ

ปัจจุบันโลกในทศวรรษนี้ได้กำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทางประชากรครั้งยิ่งใหญ่ คือ การเข้าสู่สังคมของผู้สูงอายุ โดยพบว่าสัดส่วนประชากรโลกในปี พ.ศ.2559 มีประชากรทั้งสิ้น 7,433 ล้านคน ในจำนวนนี้มีประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปอยู่ถึง 929 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 12.5 ของประชากรทั้งหมด (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559) นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจกันเป็นอย่างยิ่งทั้งในระดับโลกและระดับชาติ โดยในระดับโลกนั้นองค์การสหประชาชาติ (UN) ได้มีการกำหนดว่าประเทศใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเป็นสัดส่วนเกินร้อยละ 10 หรืออายุ 65 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศให้ถือว่าประเทศนั้นก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) และจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) เมื่อมีสัดส่วนของประชากรในประเทศที่อายุ 60 ขึ้นไปเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 หรืออายุ 65 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 14

ประเทศไทยถือเป็นหนึ่งประเทศที่เริ่มเผชิญปัญหากับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2545 โดยพบว่าประเทศไทยมีประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปอยู่ร้อยละ 9.4 (จรัญญา วงษ์พรมและคณะ, 2558) และในปี พ.ศ. 2559 พบว่าจำนวนผู้สูงอายุของประเทศไทยคิดเป็นร้อยละ 16.5 ของประชากรทั้งหมดของประเทศ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นโดยคาดการณ์ว่า ในอีกประมาณ 5 ปีข้างหน้าเมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ20 จำนวนประชากรสูงอายุที่จะเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากในอนาคตเห็นได้ชัดเจนจากการที่ประชากรรุ่นที่เกิดเกินกว่าล้านคนต่อปี ระหว่างปี 2506 – 2526 (ซึ่งขณะนี้มีอายุ 33 – 53 ปี) กำลังจะกลายเป็นผู้สูงอายุในอีกไม่ช้า อีก 20 ปีข้างหน้า คลื่นประชากรลูกใหญ่นี้จะมีอายุ 53-73 ปี เมื่อนั้นสัดส่วนของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปในประเทศไทยจะสูงถึงร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด (สถาบันวิจัย

ประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559) ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยกำลังจะเปลี่ยนจากการเป็นสังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) ภายในเวลาอีก 20 ปีข้างหน้าเท่านั้น

ประเทศไทยจึงได้มีการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) ทั้งด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ โดยประเทศไทยได้จัดทำ (ร่าง) ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) โดยคาดการณ์ไว้ว่า ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2579 จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุมากถึงร้อยละ 30 ของจำนวนประชากรของประเทศ และได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของมนุษย์โดยใน ช่วงวัยผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังในการขับเคลื่อนประเทศ ผ่านการเสริมทักษะการดำรงชีวิต ทักษะอาชีพในการหารายได้ มีงานทำที่เหมาะสมกับศักยภาพ มีการสร้างเสริมสุขภาพ ฟื้นฟูสุขภาพ การป้องกันโรคให้แก่ผู้สูงอายุพร้อมกับจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นมิตรกับผู้สูงอายุและหลักประกันทางสังคมที่สอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560 – 2564) ได้กำหนดยุทธศาสตร์ด้านการสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ โดยมีเป้าหมายให้คนในสังคมทุกช่วงวัยมีทักษะ ความรู้ และความสามารถเพิ่มขึ้น ซึ่งให้มีการยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต และปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และมีชีวิต อาทิพิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ โรงเรียนผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมให้มีระบบการจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12)

ดังนั้น หนึ่งในแนวทางที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมผู้สูงอายุ คือการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับการศึกษาเรียนรู้แบบตลอดชีวิตที่ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นการจัดการรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเรียนรู้และร่วมแลกเปลี่ยนกิจกรรมกับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนด้านการใช้ชีวิต การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาตนเอง การศึกษารูปแบบดังกล่าวจึงเน้นให้เห็นความสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัยหรือการศึกษานอกระบบ ซึ่งจัดเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทักษะ และความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ อีกทั้งผู้สูงอายุยังมีความสำคัญในแง่ที่เป็นแหล่งภูมิรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และประสบการณ์ที่สั่งสมมาเพื่อสืบสานภูมิปัญญา ภูมิรู้ของชุมชนท้องถิ่นนั้น

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่มากที่สุด เทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ตามพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2542 มาตรา 50 (7) กำหนดให้มีเทศบาลตำบลมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานเจ้าภาพหลักต้องมีการประสานความร่วมมือเพื่อให้การดูแลผู้สูงอายุกับหน่วยงาน องค์กร และภาคีอื่นๆ โดยสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย เช่น กิจกรรมด้านสังคม กิจกรรมด้านสุขภาพ กิจกรรมด้านนันทนาการ (เกรียงศักดิ์ ซื่อเลื่อม, 2552)

เทศบาลตำบลเสริมงาม มีจำนวนผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวนมากถึงร้อยละ 26.33 ซึ่งมีจำนวนมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมด เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นคือ ให้ความสำคัญในการดำเนินกิจการด้านผู้สูงอายุมาอย่างต่อเนื่อง และได้เห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นในสังคม จึงได้มีโครงการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อรองรับอัตราของผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นในชุมชน และช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่า ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษา การพัฒนาทักษะชีวิตแก่ผู้สูงอายุ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559) โดยที่โครงการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม ได้มีความพยายามในการริเริ่มและจัดตั้งขึ้นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ได้มีการกำหนดโครงสร้างในการทำงาน โดยพบว่าผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม ได้มีผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งมีจำนวนมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมด มีอยู่มากถึงร้อยละ 26.33 ทำให้พื้นที่เขตเทศบาลตำบลเสริมงามเข้าสู่การเป็นเมืองผู้สูงอายุอย่างเต็มตัวประกอบกับผู้สูงอายุต้องการมีแหล่งรวมในการพบปะสังสรรค์ และทำกิจกรรมร่วมกัน โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และแก้ปัญหาความเครียดของผู้สูงอายุในชุมชน การมีหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องในโรงเรียนผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงามนั้นเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีจุดศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมด้านผู้สูงอายุในท้องถิ่น และเพื่อให้ผู้สูงอายุในท้องถิ่นได้แสดงศักยภาพของตนเอง อีกทั้งเทศบาลตำบลเสริมงาม มีความพร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน และศักยภาพในการดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น โดยเริ่มมีการดำเนินโครงการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2560 และมีความต้องการริเริ่มหลักสูตรนำร่องสำหรับผู้สูงอายุในโรงเรียนเทศบาลตำบลเสริมงาม ที่มีลักษณะการพึ่งพาตนเอง หรือเรียกว่าโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริม

ดังนั้น จากประเด็นความสำคัญดังกล่าวจึงเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องรีบดำเนินการให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิจัยจากการศึกษาในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องเพื่อส่งเสริมสุขภาวะอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เพื่อสามารถนำหลักสูตรนำร่องดังกล่าวไปดำเนินการในโรงเรียนผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเสริมงาม ซึ่งจะเกิดประโยชน์ในระดับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้สูงอายุในเขตเทศบาลโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยที่เทศบาลตำบลเสริมงามให้ความสำคัญควบคู่ไปกับการดำเนินนโยบายในระดับท้องถิ่นที่สอดคล้องกับระดับชาติ โดยที่ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากในชุมชน และแต่ละคนย่อมมีประสบการณ์ ภูมิปัญญา สิ่งสร้างสรรค์ที่สามารถทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ รวมทั้งสามารถทำให้เทศบาลตำบลเสริมงามได้ก้าวเข้าไปสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพและมีความสุขได้’

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหา ความต้องการในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของผู้อายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

2) เพื่อสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องอย่างมีส่วนร่วมให้เป็นนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

จริยธรรมการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องเพื่อส่งเสริมสุขภาวะอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยได้รับได้รับการอนุมัติรับรองจริยธรรมวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง (เลขอนุมัติ E2560/020)

การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการวิจัยแยกตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาสภาพบริบท สภาพปัญหา และความต้องการในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร เอกสารข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปางเพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับข้อมูลผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงามโดยเทศบาลตำบลเสริมงามได้ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ

2) การจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 15 คน เพื่อศึกษาบริบท พื้นที่ชุมชนและความต้องการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มโดยวิธีสุ่มตามเกณฑ์ (Criterion Sampling) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกำหนดตามเกณฑ์วัตถุประสงค์ที่ศึกษา (จุมพล หนิมพานิช, 2550) เพื่อใช้ในการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และศึกษาความต้องการหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องในชุมชนเทศบาลตำบลเสริมงาม

3) การสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) แบ่งเป็นกลุ่มย่อยจากผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ตัวแทนชุมชน กลุ่ม องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุจำนวน 5 คนและผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ด้านผู้สูงอายุจำนวน 5 คน

4) การสัมภาษณ์ (Interview) จากกลุ่มเป้าหมายได้แก่ ตัวแทนผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม จำนวน 10 คน, ตัวแทนชุมชน กลุ่ม องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุจำนวน 5 คนและผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ด้านผู้สูงอายุจำนวน 5 คน

ขั้นตอนที่ 2 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องอย่างมีส่วนร่วมที่เป็นนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของเทศบาลตำบลเสริมงามได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) การวางแผน โดยมีกลไกในการเตรียมความพร้อมร่วมกับชุมชม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อวิเคราะห์สถานภาพชุมชน และสร้างแนวทางการพัฒนาหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง

2) การดำเนินการ โดยมีกลหลักในการจัดเวทีชุมชน ที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) หลักในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ โดยเวทีชุมชนประกอบไปด้วย ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน ผู้แทนจากกลุ่มผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุจำนวน 15 คน บุคลากรด้านสาธารณสุข จำนวน 2 คน ผู้แทนจากโรงเรียนเสริมงาม จำนวน 1 คน ผู้สูงอายุในชุมชนจำนวน 10 และทีมคณะผู้วิจัยจำนวน 2 คน

3) การสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง และการตรวจสอบโดยชุมชน เป็นขั้นตอนในการเสนอทางเลือกในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุที่พึ่งพาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเสริมงามและการนำไปทดลองนำร่องในการดำเนินการในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม

4) การประเมินผล เมื่อการดำเนินการหลังจากการทดลองนำร่องหลักสูตรผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลตำบลเสริมงาม โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีโดยรวมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินการเพื่อสะท้อนความคิดเห็นจากการดำเนินการ และหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวมทั้งการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการกำหนดแก่นสารจากการตีความ (Thematic Analysis) โดยคณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัดเวที และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลสนับสนุนในประเด็นต่าง ๆ โดยผู้ศึกษาเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการจำแนกข้อมูลต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมมาได้มาพิจารณาเชื่อมโยงประเด็นในการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากขั้นตอนที่ 1) การศึกษาสภาพบริบทของชุมชน ทางด้านกายภาพ และความต้องการในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง โดยการศึกษาสภาพบริบทของชุมชนด้านผู้สูงอายุพบว่า เทศบาลตำบลเสริมงามเป็นหน่วยงานราชการบริหารส่วนท้องถิ่น เดิมเป็นสุขาภิบาลเสริมงาม ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ.2542 มีผลทำให้สุขาภิบาลเสริมงามเปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาลตำบลเสริมงาม เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ได้มีผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวนมากถึงร้อยละ 26.33 ซึ่งมีจำนวนมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมด ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ของสังคมผู้สูงอายุตามคำนิยามขององค์การสหประชาชาติ คือมีจำนวนผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมดในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม โดยที่เทศบาลตำบลเสริมงามเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งและมีการสะสมทุนทางสังคมและท้องถิ่นสูง เช่น การเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอย่างเหนียวแน่น มีจิตใจงดงามเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

Veridian E-Journal,Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ชอบช่วยเหลือกิจกรรมของส่วนรวม มีขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาต่อจากบรรพบุรุษ ได้แก่ ประเพณีตานข้าวใหม่ เป็นต้น

ประชากรในเขตเทศบาลตำบลเสริมงามส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยที่มีพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลเสริมงามส่วนใหญ่เป็นใช้ในการเกษตร โดยคิดเป็นร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมดจากพื้นที่เกษตรกรรมในเขตเทศบาล จำนวน 8,176 ไร่ มีการใช้พื้นที่ในการทำนาข้าวมากที่สุด รองลงมาเป็นพื้นที่ไร่ พื้นที่สวนและไม้ผล ไม้ยืนต้น ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ผักและไม้ดอก มีการรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมด้านผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง และเทศบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมาก มีการผสานความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันทางการศึกษาโดยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ และได้เห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นในสังคม จึงได้มีโครงการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อรองรับอัตราของผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นในชุมชน และช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม ได้มีความพยายามในการริเริ่ม และจัดตั้งขึ้นในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ได้มีการกำหนดโครงสร้างในการทำงาน

สถานภาพของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม มีอยู่มากถึงร้อยละ 26.33 ทำให้พื้นที่เขตเทศบาลตำบลเสริมงามเข้าสู่การเป็นเมืองผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว มีอาชีพมีกลุ่มอาชีพ กลุ่มเกษตร กลุ่มรับจ้าง โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีภาระในการดูแลครอบครัว โดยส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำนา หรือการทำอาชีพหัตถกรรมและพบว่าด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุในชุมชนส่วนใหญ่มีปัญหาและความต้องการการปัญหาด้านเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนสูงขึ้น รายได้ลดลง ต้องการพัฒนาอาชีพ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดกับกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง และผู้สูงอายุพิการ ส่งผลกระทบกับสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งต้องการส่งเสริมการออม ในกลุ่มผู้สูงอายุ 12 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดกับกลุ่มผู้สูงอายุทั่วไป (ไปมาได้เอง) ผู้สูงอายุที่ป่วยติดบ้าน ผู้สูงอายุที่ป่วยติดเตียง ผู้เตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุ (อายุ 50 ปีขึ้นไป) ผู้สูงอายุที่ป่วยเรื้อรัง ผู้สูงอายุที่พิการส่งผลกระทบกับสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งยังต้องการส่งการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีอาชีพ หรือการส่งเสริมให้มีการหาตลาดรองรับสินค้าชุมชน หรือการสร้างตราสินค้าเพื่อแข่งขันในตลาดสินค้า

การดำเนินกิจกรรมผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันในพื้นที่เทศบาลตำบลเสริมงามได้ดำเนินการในการพัฒนาคุณภาพของผู้สูงอายุ โดยมีการดำเนินกิจกรรมในการขับเคลื่อนงานการดูแล ส่งเสริมคุณภาพชีวิตในพื้นที่ ซึ่งจะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานเพื่อดูแลผู้สูงอายุ โดยมรการพัฒนาลักษณะที่เน้นการสร้างการมีส่วนร่วม “เปิ่งปาอาศัยแบบปี่แบบน้อง” ในพื้นที่เทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

ความต้องการหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ พบจากการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนที่ 1) พบว่า ลักษณะและรูปแบบความต้องการหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องในโรงเรียนผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ในระยะเริ่มแรก 3 ด้าน โดยยึดหลักของพึ่งตนเองโดยคนในท้องถิ่น โดยการสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน หรือเรียกว่า “วิถีคนเมืองเสริม เปิ่งปาอาศัยแบบปี่แบบน้อง” โดยใช้รูปแบบของหลักสูตรนำร่อง มีการสร้างระบบการศึกษา (โรงเรียนผู้สูงอายุ) ระบบสวัสดิการ ระบบการส่งเสริมอาชีพ ระบบการดูแลสุขภาพ

ระบบศิลปวัฒนธรรม ระบบประชาสัมพันธ์และเทคโนโลยี ระบบการปรับสภาพบ้านและสิ่งแวดล้อมคนพิการและผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่

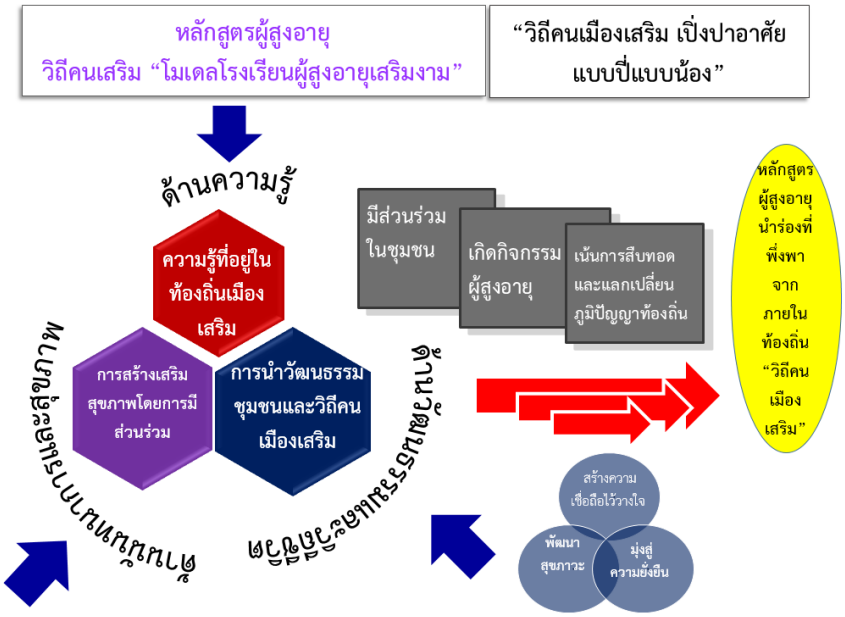
1) ความรู้ในชุมชน การมุ่งเน้นสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่เกิดความสุขและกิจกรรมผู้สูงอายุที่เน้นการให้ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การปั้นหมอ ทอผ้า จักรสาน การทำดอกไม้จัน การทำอาหารสำหรับผู้สูงอายุ(อาหารพื้นบ้าน) การดูแลสุขภาพ(การประเมินสมรรถนะ การยืดเหยียด) กีฬาผู้สูงอายุ โดยที่การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ และการที่ผู้สูงอายุมีความรู้สึกถึงความมีคุณค่าของตนเอง ซึ่งความรู้บางอย่างมีส่วนในการส่งเสริมอาชีพชุมชนได้

2) วัฒนธรรม และวิถีชุมชน การนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิต บนพื้นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลเสริมงาม โดยพบว่า ชุมชนเทศบาลตำบลเสริมงามมีผู้สูงอายุที่มีความรู้ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน ปราชญ์ชาวบ้านด้านต่าง ๆ เช่น การทำสะตวง (ตำราพื้นบ้าน) การทำใบศรี การทำตลาดพื้นบ้าน ในด้านนี้พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นตำบลเสริมงามสามารถส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ การสานสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้ในชุมชนด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นในลักษณะของวิถีคนเสริม

3) การส่งเสริมนันทนาการในชุมชน และการส่งเสริมสุขภาพชุมชนเป็นด้านที่ได้รับความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวกับ กิจกรรมเข้าจังหวะ รำวง จ้อย ซอ ร้องเพลง ซึ่งเป็นกิจกรรมในเชิงนันทนาการและช่วยส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยดำเนินการควบคู่ไปกับชมรมผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยจากขั้นตอนที่ 2) การสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องอย่างมีส่วนร่วมที่เป็นนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของเทศบาลตำบลเสริมงามได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) คือ การจัดเวทีเพื่อสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ “วิถีคนเสริมงาม” ในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม โดยการจัดเวทีระดมความคิดเห็นในการสร้างหลักสูตรที่พึ่งตนเองในชุมชน และลดการพึ่งพาจากภายนอก โดยหลักสูตรนำร่องที่ได้ควรมีจุดเน้นอย่างน้อย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนโดยพึ่งพาจากสิ่งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน 2) ด้านวัฒนธรรม และวิถีชุมชน ที่ใช้ปราชญ์ชุมชน และผู้รู้ในชุมชน หรือผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุในชุมชนร่วมกัน รวมทั้งยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนของท้องถิ่นที่สำคัญ และการสนับสนุนจากเทศบาลเพื่อให้เกิดการนำวัฒนธรรม และวิถีชีวิตในชุมชนเป็นสินค้าที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเสริมงาม 3) ด้านนันทนาการและการให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพแก่ผู้สูงอายุในชุมชน โดยเทศบาลตำบลเสริมงาม จัดกิจกรรมด้านสุขภาพกายให้แก่ผู้สูงอายุ หรือเป็นแหล่งกลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสุขภาพ โดยอาศัยภาคีเครือข่ายในท้องถิ่นด้านสุขภาพ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)

ระยะที่ 1) การจัดเวทีได้มีการดำเนินการทั้งหมดจำนวน 3 ครั้ง และระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่าสามารถนำไปสู่รูปแบบหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง “วิถีคนเสริมงาม” หรือ “หลักสูตรนำร่องวิถีคนเสริม” ซึ่งได้สร้างข้อสรุปจากเวทีและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยให้ความสำคัญกับผู้สงอายุในชุมชนทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนผู้สูงอายุที่เทศบาลได้ดำเนินการ และหลักสูตรนำร่องของโรงเรียนผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริมงาม ของเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ได้ โดยนำเสนอเป็นโมเดล (Model) ดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดลหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องวิถีคนเสริม “โมเดลโรงเรียนผู้สูงอายุเสริมงาม”
ที่มา: จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

โมเดลโรงเรียนผู้สูงอายุเสริมงาม หรือ โรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริม ได้สร้างขึ้นภายใต้การสรุปผล การวิเคราะห์ และการเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อันจะนำไปสู่การได้หลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องที่มีการดำเนินการได้จริง รวมทั้งการเสริมสร้างโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริมงามที่เน้นการลดการพึ่งพาจากภายนอก และการพึ่งพาอาศัยจากคนในชุมชนการใช้ทรัพยากรที่ชุมชนมีให้เกิดประโยชน์สูงสุด และนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “วิถีคนเมืองเสริม เปิ่งปาอาศัยแบบปี่แบบน้อง” (วิถีคนเมืองเสริมงามพึ่งพาอาศัยแบบพี่แบบน้อง)

ระยะที่ 2) การวิจัยโดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม หรือ โรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริม โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการร่วมกับชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่การสำรวจสถานภาพชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพของท้องถิ่น การสะท้อนกลับข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของท้องถิ่น และการนำเสนอข้อมูลหลักสูตร

ผู้สูงอายุนำร่องต่อเวทีชุมชนที่ประกอบไปด้วย ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ประชาชนที่เป็นตัวแทนของหมู่บ้าน ภาคีเครือข่ายด้านสาธารณสุข เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจเลือกหลักสูตรนำร่องในโรงเรียนผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยพบว่า เมื่อใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนแล้วมีการวิเคราะห์ร่วมกัน และในการนำหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องไปใช้ในโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริมงาม จำนวน 3 ด้าน คือ **ด้านความรู้** การเสริมความรู้ของคนในท้องถิ่นคนเมืองเสริม โดยการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่เกิดความสุขและกิจกรรมที่ใช้ความรู้จากปราชญ์ในชุมชนเน้นการให้ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การปั้นหมอ ทอผ้า จักรสาน การทำดอกไม้จัน การทำอาหารสำหรับผู้สูงอายุ (อาหารพื้นบ้าน) การดูแลสุขภาพโดยที่การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งความรู้ในการดูแลสุขภาพ การแนะแนวหรือแนะนำการปฏิบัติตัวของผู้สูงอายุที่ติดสังคม ติดบ้าน หรือติดเตียงเพื่อให้มีสุขภาพที่แข็งแรงได้ **ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิต** การทำสะตวง (ตำราพื้นบ้าน) การทำใบศรี การทำตลาดพื้นบ้าน ในด้านนี้พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นตำบลเสริมงามสามารถส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ การสานสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้ในชุมชนด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น**ด้านนันทนาการและสุขภาพ** การส่งเสริมนันทนาการในชุมชน และการส่งเสริมสุขภาพชุมชนเป็นด้านที่ได้รับความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวของผู้สูงอายุและกิจกรรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุดังนั้นเมื่อสิ้นสุดระยะที่ 2) คณะผู้วิจัยจึงได้หลักสูตรสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่อง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 หลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม หรือโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริมงาม

หัวข้อ	วัตถุประสงค์	เนื้อหาสาระวิชา	ลักษณะกิจกรรม/ ระยะเวลา
ด้านความรู้			
การใช้ชีวิตในวัยสูงอายุ	เพื่อให้ทราบถึงวิธีการและแนวปฏิบัติ เพื่อการใช้ชีวิตที่เหมาะสมในวัยสูงอายุ	การเตรียมตัวก่อนวัยสูงอายุด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคมและสุขภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ ร่างกาย สังคม เศรษฐกิจ กิจกรรมในวัยสูงอายุ การใช้ชีวิตร่วมกับคนหลายวัย	วิทยากรบรรยาย/ กิจกรรมผู้สูงอายุ ระยะเวลา 3 ชั่วโมง
การเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุ	เพื่อให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใช้ชีวิตประจำวัน	พัฒนาทักษะการพูด การฟัง การคิดและพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา	วิทยากรบรรยาย/ กิจกรรมสนทนาประสาวัย ระยะเวลา 3 ชั่วโมง

ตารางที่ 1 หลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม หรือโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริมงาม (ต่อ)

หัวข้อ	วัตถุประสงค์	เนื้อหาสาระวิชา	ลักษณะกิจกรรม/ ระยะเวลา
ด้านวัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน			
การรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญา	เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและสร้างคุณค่าทางภูมิปัญญาของผู้สูงอายุให้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับ	ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามวิถีคนเมืองเสริม	ปราชญ์ท้องถิ่น/ กิจกรรม 2-3 ชั่วโมง
ด้านนันทนาการและสุขภาพ			
สุขภาพกาย อาหารและโภชนาการ	เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความเข้าใจในหลักโภชนาการที่ดี การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ละการจัดการอารมณ์ในวัยสูงอายุ	อาหารพื้นบ้านต่อโภชนาการผลของอาหารต่อการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ และความเข้าใจที่ดีต่อโภชนาการ และคุณลักษณะของโภชนาการที่ดี	วิทยากรจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล / วิทยากรจากภายนอก ระยะเวลา 3 ชั่วโมง
การออกกำลังกาย	เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความเข้าใจในหลักโภชนาการที่ดี การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ละการจัดการอารมณ์ในวัยสูงอายุ	การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุ การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพของผู้สูงอายุ และการดูแลสุขภาพอนามัยตามสุขบัญญัติ และการพักผ่อนที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ	วิทยากรจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล / กิจกรรมการออกกำลังกาย และการจัดการอารมณ์ ระยะเวลา 3 ชั่วโมง
สุขภาพใจผู้สูงวัยอย่าให้เครียด	เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถขจัดความเครียดและความวิตกกังวล และยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นในวัยสูงอายุ	การขจัดความกังวลสำหรับผู้สูงอายุ เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บการบริหารสุขภาพจิตในวัยสูงอายุ และประโยชน์ของดนตรี การเล่นดนตรี การร้องเพลงเพื่อคลายเหงา	วิทยากรในชุมชนสอน การร้องเพลง การรำวง การเต้น ระยะเวลา 2 ชั่วโมง

ระยะที่ 3) การนำร่องทดลองใช้ และการประเมินผลหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากกระบวนการตัดสินใจจากชุมชน โดยการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องตามหลักสูตรผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม หรือโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริมงาม ได้ดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตรในด้านนันทนาการและสุขภาพ โดยใช้ชุมชน ได้ดำเนินการจัดให้มีกิจกรรมร่วมกัน โดยพบว่า กิจกรรมที่ได้ดำเนินการตามหลักสูตรผู้สูงอายุที่นำร่องทดลองใช้นั้นสามารถดำเนินการได้ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมด้านนันทนาการและสุขภาพ โดยเทศบาลตำบลเสริมงาม ได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง และการประเมินผลกิจกรรมโดยพบว่ากิจกรรมตามหลักสูตรผู้สูงอายุสามารถนำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องได้ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความร่วมมือของผู้สูงอายุในชุมชน เทศบาล ภาคีเครือข่ายอื่นๆ ซึ่งเมื่อนำร่องกิจกรรมตามหลักสูตรเสร็จสิ้น ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมในหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง โดยได้สะท้อนผลการดำเนินกิจกรรมและความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว และต้องการให้มีการนำหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องไปใช้ในโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการการเรียนรู้ และภารกิจสัมพันธ์ระหว่างเทศบาลตำบลเสริมงาม กับหน่วยงานเจ้าภาพหลักต้องมีการประสานความร่วมมือเพื่อให้การดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งเทศบาลตำบลเสริมงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ในฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่น ได้เข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งในการดำเนินการสนับสนุนการดำเนินการด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการเสริมสร้างศักยภาพแก่ภารกิจด้านผู้สูงอายุ เนื่องด้วยเทศบาลตำบลเสริมงาม ได้ตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับกิจการของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็ง การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินการในโรงเรียนผู้สูงอายุ และการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม เป็นอย่างยิ่ง

สรุป และอภิปรายผล

การสรุป และอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1) การศึกษาสภาพบริบทของชุมชน ทางด้านกายภาพ และความต้องการในการสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง สามารถสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเสริมงาม มีอยู่มากถึงร้อยละ 26.33 ทำให้พื้นที่เขตเทศบาลตำบลเสริมงามเข้าสู่การเป็นเมืองผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว มีอาชีพมีกลุ่มอาชีพ กลุ่มเกษตร กลุ่มรับจ้าง โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีภาระในการดูแลครอบครัว โดยส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำนา หรือการทำอาชีพหัตถกรรมและพบว่าด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุในชุมชนส่วนใหญ่มีปัญหาและความต้องการการปัญหาด้านเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนสูงขึ้น รายได้ลดลง ต้องการพัฒนาอาชีพ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดกับกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน ติดเตียง และผู้สูงอายุพิการ ดังนั้น ความต้องการในด้านหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องจึงเน้นไปที่หลักสูตรที่สะท้อนความต้องการในการดำเนินกิจกรรมผู้สูงอายุ 3 ด้านที่สอดคล้องกับหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่อง คือ ด้านความรู้ด้านวัฒนธรรม และวิถีชุมชน รวมทั้งด้านนันทนาการและสุขภาพ โดยพบจากการจัดเวทีชุมชน การสัมภาษณ์แล้วพบว่า กิจกรรมในหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องนั้นควรดึงศักยภาพชุมชน และสอดรับกับความต้องการทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับสุพัตรา สุภาพ (2541) กล่าวถึงความต้องการของผู้สูงอายุในด้านความต้องการด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งสอดรับกับพิทักษณา สุภานุสร (2546) ที่มองความต้องการ

พื้นฐาน เป็นความต้องการสากลของผู้สูงอายุที่ต้องแสวงหาให้ได้มาไม่ว่าจะอยู่ในสังคมหรือวัฒนธรรมใดๆคนสูงอายุทั่วโลกต่างมีความต้องการด้านจิตใจ และความต้องการขั้นสูง เป็นความต้องการที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงง่ายสอดคล้องกับความต้องการทางด้านสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นผลมาจากการขัดเกลาของแบบแผนและบรรทัดฐานทางสังคม อาจกล่าวได้ว่า การบูรณาการความต้องการของผู้สูงอายุ กับหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม หรือโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริมงาม เป็นการบูรณาการความต้องการของผู้สูงอายุ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สะท้อนความต้องการพึ่งพาที่เกิดจากชุมชนและความต้องการทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในชุมชนด้วย

การสรุป และอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2) การสร้างหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องอย่างมีส่วนร่วมที่เป็นนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของเทศบาลตำบลเสริมงาม สามารถสรุปได้เป็นโมเดล (Model) หลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องในโรงเรียนผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเสริมงาม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การวิเคราะห์บริบทชุมชน การนำเสนอข้อมูลต่อเวทีชุมชนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การทดรองนำร่อง และการประเมินผล ทำให้เกิด หลักสูตรผู้สูงอายุตาม “วิถีคนเมืองเสริม เปิ่งปาอาศัยแบบปี้แบบน้อง” โดยเน้นรูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตลอดช่วงวัยของผู้สูงอายุ เพื่อเตรียมความพร้อมการเข้าสู่ชุมชนผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่หลักในกรดำเนินกิจกรรมตามหลักทฤษฎีกิจกรรม (Kossith, 1988 อ้างในเอกพิชญ์ ชินะข่าย,2557) โดยแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมที่ดำเนินการนั้นทำให้ตนเองรู้สึกว่าตนเองเป็นผู้ที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคม และผู้สูงอายุยังต้องการพื้นที่ทางสังคม และเชื่อว่าการเข้าร่วมกิจกรรมจะทำให้เกิดการพัฒนาสุขภาพกายและสุขภาพใจ และชุมชนยังได้ประโยชน์ด้วย

รูปแบบ (Model) โรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องที่ผ่านกระบวนการรับรองจากเวทีชุมชนที่เกิดการมีส่วนร่วมนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจของชุมชนเอง ได้หลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม หรือ โรงเรียนผู้สูงอายุวิถีคนเสริมงาม จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ **ด้านความรู้** การเสริมความรู้ของคนในท้องถิ่นคนเมืองเสริม โดยการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่เกิดความสุขและกิจกรรมที่ใช้ความรู้จากปราชญ์ในชุมชนเน้นการให้ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การปั้นหมอ ทอผ้า จักรสาน การทำดอกไม้จัน การทำอาหารสำหรับผู้สูงอายุ(อาหารพื้นบ้าน) การดูแลสุขภาพโดยที่การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ในการดูแลสุขภาพการแนะแนวหรือแนะนำการปฏิบัติตัวของผู้สูงอายุที่ติดสังคม ติดบ้าน หรือติดเตียงเพื่อให้มีสุขภาพที่แข็งแรงได้ **ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิต** การทำสะตวง (ตำราพื้นบ้าน) การทำใบศรี การทำตลาดพื้นบ้าน ในด้านนี้พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นตำบลเสริมงามสามารถส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ การสานสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้ในชุมชนด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น **ด้านนันทนาการและสุขภาพ** การส่งเสริมนันทนาการในชุมชน และการส่งเสริมสุขภาพชุมชนเป็นด้านที่ได้รับความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวของผู้สูงอายุ และการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวสะท้อนกระบวนการบูรณาการความรู้ในชุมชนท้องถิ่นกับหลักสูตรผู้สูงอายุ และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้วยกันเอง และการสร้างความยั่งยืนให้แก่การดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงามได้ ที่เรียกว่า หลักสูตรผู้สูงอายุตาม “วิถีคนเมืองเสริม เปิ่งปาอาศัยแบบ

ปี่แบบน้อง” เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเพื่อให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาไปสู่การมีชีวิตบนพื้นฐานของผู้สูงอายุที่มีคุณค่า ความต้องการของผู้สูงอายุจากหลักสูตรผู้สูงอายุดังกล่าวสามารถทำให้ผู้สูงอายุเกิดศักยภาพในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของตนเองสามารถแสดงศักยภาพได้อย่างเต็มที่ สังคมยอมรับและเป็นประชากรในวันที่มีคุณภาพ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559 และณัฏฐ์ฐิตา เทวาเลิศสกุล และคณะ, 2559)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1) ควรมีการสรุปบทเรียนในการดำเนินการตามหลักสูตรผู้สูงอายุนำร่องของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเสริมงาม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถนำไปเผยแพร่ในการดำเนินการในโรงเรียนผู้สูงอายุในเขตเทศบาลข้างเคียงต่อไปได้

2) การต่อยอดหลักสูตรผู้สูงอายุในอนาคต ควรคำนึงถึงความต้องการ และศักยภาพของผู้สูงอายุและผู้ที่อยู่ระหว่างการเตรียมเป็นผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดหลักสูตรผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุในชุมชนเมื่อสถานภาพบริบท และความต้องการของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไป

3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรหาแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งกำหนดในแผนยุทธศาสตร์ หรือแผนพัฒนาตำบลเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืนในการดำเนินการในโรงเรียนผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะในเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรให้ความสำคัญกับการบูรณาการหลากหลายศาสตร์ต่างๆ ที่สามารถนำไปกำหนดในหลักสูตรผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดความหลากหลาย และสามารถต่อยอดเป็นหลักสูตรตัวอย่างให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน

2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบหลักสูตรผู้สูงอายุในหลากหลายพื้นที่ในระดับพื้นที่เมือง พื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท และพื้นที่ชนบท เพื่อพัฒนาให้ได้หลักสูตรที่มีคุณภาพและตรงกับความต้องการในหลากหลายมิติ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2559). **คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ.** เข้าถึงเมื่อวันที่ 18มกราคม2561 เข้าถึงได้จาก http://www.dop.go.th/th/know/5/24

เกรียงศักดิ์ ซื่อเลื่อม. (2552). **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการกำกับดูแลและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุ.** นครปฐม: สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน.

จรัญญา วงษ์พรม และคณะ. (2558). “การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงวัย.”วารสาร Veridian E-Journal, Silipakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ 8,3 (กันยายน – ธันวาคม): 41 – 54.

จุมพล หนิมพานิช. (2550). **การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณัฏฐ์ฐิตา เทวาเลิศสกุล, วณิฎาศิริวรสกุล และชัชสรัญ รอดยิ้ม. (2559). “แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุจากภาระให้เป็นพลัง กรณีศึกษาเทศบาลนครรังสิต.” วารสาร Veridian E-Journal, Silipakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ 9,1 (มกราคม – เมษายน): 529 – 544.

พิทักษณา สุภานุสร. (2546). “กลไกทางวัฒนธรรมในการช่วยเหลือผู้สูงอายุของชุมชนชนบท.” ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2559). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559.** นครปฐม: บริษัท พริ้นเทอรี่ จำกัด.

สุพัตรา สุภาพ. (2541). **สังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12.** เข้าถึงเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2561 เข้าถึงได้จาก http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2561). **(ร่าง) ยุทธศาสตร์ชาติ.** เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2561 เข้าถึงได้จาก http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=7099

เอกพิชญ์ ชินะข่าย. (2557). “ความพร้อมของชุมชนในการรองรับชุมชนผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่.” **ในเอกสารสืบเนื่องการประชุมวิชาการ (Proceeding)**, 202 – 207.การนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ “การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืนครั้งที่ 4” มหาวิทยาลัยขอนแก่น 11-13 มิถุนายน 2557 ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น